

Niektoré prístupy k tieňovej ekonomike. Some Approaches towards Informal Economy

Daniel Vilhelm

Vydavateľský dom ELITA spol. s r.o., Trenčianska 56/F, 821 09 Bratislava

Abstrakt:

Ak sa ku klasickému definičnému kritériu tieňovej ekonomiky priradí jej schopnosť zobraziť sa v národných účtoch, potom hovoríme o integrovanom evidenčnom systéme ako kritériu tieňovej ekonomiky. Cieľom príspevku je preto poukázať na prístupy k meraniu resp. odhadu niektorých komponentov nezaznamenananej ekonomiky, nakoľko kvantifikácia (odhad) je podmienkou zobrazenia nezaznamenananej ekonomiky v systéme národných účtov. V príspevku sa vychádza z normatívnej základne EÚ, ktorá sa rozpracúva na podmienky slovenskej ekonomiky prostredníctvom zdrojov a metód zostavenia národných účtov, metodiky dopočtov nezaznamenananej ekonomiky a úprav na dosiahnutie úplnosti zachytenia nezaznamenananej ekonomiky do sektorových národných účtov. Aj napriek dosiahnutým pokrokom v meraní nezaznamenananej ekonomiky je nevyhnutné rozsah skúmaných komponentov rozšíriť. V rámci aktuálnej revízie ročných národných účtov (NACE a ESA 2010) sa predpokladá i revízia úprav na dosiahnutie úplnosti N1 –N7 s potrebou ich rozšírenia o ďalšie nelegálne aktivity.

Kľúčové slová:

Identifikačný prístup. Ekonomika nezaznamenaná, skrytá, nelegálna. Integrované kritérium. Neformálny sektor. Národné účty. Úpravy na úplnosť N1-N7.

Abstract:

If to the classic definition criterion ability of informal economy to appear in the national accounts is assigned, we can talk about an integrated recording system as a criterion of the informal economy. The aim of this paper is to point out approaches towards measuring or estimating some components of unrecorded economy, as quantification (estimation) is a prerequisite to display the unrecorded economy in the system of national accounts. The paper is based on the normative foundations of the EU, which is developed according to the conditions of the Slovak economy through the sources and methods of compiling national accounts, methodology of additional calculations of unrecorded economy and adjustments in order to achieve complete capturing of unrecorded economy in the national accounts by sectors. Despite the progress made in measuring the unrecorded economy, it is necessary to extend the range of investigated components. In the current revision of the annual national accounts (NACE and ESA 2010), it is expected to review also adjustments in order to achieve completeness of N1-N7 with the need for their extension by further illegal activities.

Key words:

Identification approach. Unrecorded economy, hidden economy, illegal economy. Integrated criterion. Informal sector. National accounts. N1-N7 adjustments and completeness.

1. Identifikačný prístup k tieňovej ekonomike

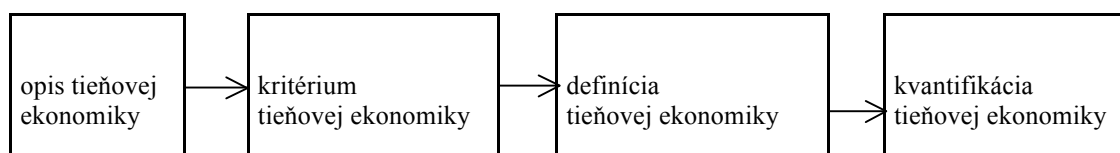
V identifikačnom prístupe ku komponentom tieňovej ekonomiky sa všima metodologický postup určenia ekonomickej aktivity ako tieňovej aktivity. Súčasná úroveň poznatkov o tieňovej ekonomike umožňuje konštatovať, že jej skúmanie zodpovedá nižšiemu stupňu poznania. Tieňovej ekonomike sa začala exaktná

pozornosť venovať v 70.tich rokoch minulého storočia, čo znamená, že tieňová ekonomika ako objekt skúmania prežíva mladosť vedy. Uvedené postavenie jej možno priradiť vďaka získaným poznatkom vyznačujúcich sa obmedzenosťou, nepresnosťou údajov, neúplným popisom jej prvkov a najmä absenciou exaktných empirických údajov. Takýto stav spôsobuje značné problémy v jej identifikácii a následne v stanovení metód a prostriedkov pri jej regulácii ev. potláčaní.

V procese identifikácie tieňovej ekonomiky vystupuje do popredia metodológia uplatnenia logicky previazaných postupov jej poznania. V prvej etape je nevyhnutné javy tieňovej ekonomiky popísať a následne uplatniť vhodné kritérium zaradenia popísaných ekonomických aktivít (transakcií, operácií) do oblasti oficiálnej alebo tieňovej ekonomiky. Na základe utriedenia ekonomických aktivít do tieňovej ekonomiky je nevyhnutné ich zadefinovať, nakoľko definícia tieňovej ekonomiky predurčuje stanovenie metód jej kvantifikácie (odhadu). Uvedený metodologický postup je možné nazvať **identifikačným reťazcom tieňovej ekonomiky**, ktorý sa dá graficky znázorniť nasledovne :

Tabuľka 1:

Identifikačný reťazec tieňovej ekonomiky

Zdroj: vlastný

U komponentov s vykonaným odhadom dochádza k ich zaradeniu do reálnej tieňovej ekonomiky. U komponentov, kde ešte nie je možné vykonať odhad hovoríme ako o potencionálnej tieňovej ekonomike.

1.1. Opis tieňovej ekonomiky

Tieňová ekonomika je stará ako sama ekonomika, ktorá ju stvorila. „*Všetko je duálne, všetko má svoje póly, všetko má svoj protiklad, podobné a nepodobné veci sú rovnaké, protiklady sú vo svojej podstate identické, líšia sa formou, protiklady sa priťahujú, všetky pravdy sú len polopravdami, všetky paradoxy sa dajú urovnať.*“ (1)

Tieňové aktivity sa v odbornej literatúre opisujú rozmanitými pojmami, ktoré súvisí nielen s charakterom vnútornej štruktúry samotnej tieňovej aktivity, ale predovšetkým s jej neoficiálnym postavením v rámci ekonomiky tej-ktorej krajiny. V dôsledku toho je táto ekonomika často označovaná ako skrytá, ponorená, paralelná, neoficiálna, čierna, tieňová, nepravidelná. Iné skutočnosti poukazujú na úplnú štatistickú nepostihnuteľnosť, nezachyťteľnosť a nemerateľnosť skrytých ekonomických aktivít prostredníctvom pojmov nepozorovateľná, nemerateľná, nezaznamenaná. Ďalšie kategórie zase zdôrazňujú právno-legislatívny aspekt skrytej ekonomiky a v súlade s tým je označovaná ako nelegálna, podzemná, zločinná.

Kategoriálny aparát je často chaotický, nakoľko v praxi dochádza k zamieňaniu pojmov ako tieňová, čierna a sivá ekonomika. Jednotliví autori si preto najskôr vyjasnia svoj pojmový aparát a potom pristupujú k opisu tieňových aktivít a ich následnému spracúvaniu do vyšších štádií poznania. (2)

Prístup uplatňovaný Štatistickým úradom Slovenskej republiky vychádzajúci zo štandardov obsiahnutých v Systéme národných účtov odporúčaných OSN (SNA, 1993) a Európskym spoločenstvom (ESA, 1995) sa snaží o zjednotenie pojmov. V súlade s uvedenými štandardmi výpočet makroagregátov musí obsahovať všetky výrobné aktivity, vrátane ekonomických aktivít nezachytených systémom oficiálneho zisťovania a nezahrnutých v oficiálnom výkazníctve. Na označenie týchto aktivít sa používa pojem **nezaznamenaná ekonomika**, ktorý vyjadruje ich podstatu ako súhrnu ekonomických činností existujúcich popri oficiálnom sektore. (3)

Domnievame sa, že všeobecný rámec opisu komponentov tieňovej ekonomiky je možné stanoviť premietnutím princípu hraničnej užitočnosti do procesu vynakladania tieňových aktivít. Preto, ak je výška tieňového efektu konštantná, subjekt tieňovej ekonomiky vynakladá náklady na dosiahnutie tieňového efektu dovtedy, pokiaľ mu posledná nákladová jednotka ešte prináša väčší efekt ako je výška celkových nákladov ohraničená poslednou vynaloženou nákladovou jednotkou, ktorá je hraničná. Prekročenie tejto hranice by znamenalo pre tieňový subjekt stratu- neoplatilo by sa pre neho pokračovať v tieňových aktivitách, lebo náklady na dosiahnutie tieňového efektu by boli vyššie ako je samotný tieňový efekt.

Ak je výška tieňových nákladov konštantná, potom subjekt tieňovej ekonomiky je motivovaný dosahovať tieňový efekt dovtedy, pokiaľ jeho posledná (hraničná) jednotka spôsobí stav, že sa mu ešte oplatí vynakladať tieňové aktivity na jeho dosiahnutie. Prekročenie tejto hranice by tieňovému subjektu signalizovalo nutnosť nevynakladať ďalšie aktivity na dosiahnutie tieňového efektu, lebo sa mu to už neoplatí.

Z uvedeného vyplýva, že tieňový subjekt produkuje tieňové aktivity v intervale ohraničenom výškou hraničných nákladov a výškou hraničného efektu. Čím je interval medzi hraničnými nákladmi a hraničným efektom väčší, tým väčšia je motivácia tieňového subjektu produkovať tieňové aktivity. Naopak, čím menší je tento interval, tým menšia je i motivácia tieňového subjektu produkovať tieňové aktivity. Pri dosiahnutí stavu rovnováhy (výška hraničných nákladov = výške hraničného efektu) tieňový subjekt stráca motiváciu k vynakladaniu tieňových aktivít. Pri stave, kedy výška hraničného efektu je nižšia ako výška hraničných nákladov tieňový subjekt už nejaví racionálne investičné správanie, lebo ďalšie vynakladanie tieňových aktivít by bolo stratové. Tento stav je vyvolaný aktivitami oficiálnej ekonomiky, v ktorej došlo k odstráneniu príslušnej nerovnováhy na trhu.

1.2. Definičné kritérium tieňovosti ekonomickej aktivity

Literárne zdroje pojednávajúce o tieňovej ekonomike začínajú opisom prostredníctvom „svojho“ pojmového aparátu (vzhladom ne jeho nejednotnosť a často i chaotickosť) a pokračuje kritériálnym a definičným vymedzením tieňovej ekonomiky. Fridrich Schneider (4) a Martin Fassmann (2) príslušné zdroje utriedili a sprehľadnili, čo im umožnilo stanoviť tri najrozšírenejšie kritéria definície tieňovej ekonomiky: *štatistické kritérium*, *kritérium legálnosti* a *klasické kritérium* ako kombinácia štatistického a legálneho kritéria.

Štatistické kritérium, triedi aktivity podľa toho, či sú alebo nie sú zahrnuté do systému štátnej oficiálnej štatistiky, ktorá rozdeľuje tieňové subjekty na registrované a neregistrované, či sú alebo nie sú zahrnuté do systému národného účtovníctva. Všeobecnou definíciou tieňovej ekonomiky s uplatnením štatistického kritéria je vynakladanie aktivít, ktoré nie sú štatisticky evidované. Tomuto kritériu Martin Fassmann vyčíta, že neumožňuje charakterizovať tieňové aktivity plodiace transakcie podliehajúce štatistickej evidencii. Toto kritérium neumožňuje identifikovať tieňové aktivity v oficiálnom sektore, kde popri oficiálnych aktivitách dochádza i k neoficiálnym (tieňovým) aktivitám ako napríklad k praniu špinavých peňazí, ktoré sa legalizujú v tomto prípade ich zahrnutím do oficiálnych štatistických hlásení. Úroveň štatistického zisťovania tieňovej ekonomiky je závislá na použitých metódach, ktoré spravidla vedú k iným výsledkom ako je realita a v medzinárodnom meradle sa odlišujú. Navyiac, okruh zisťovaných údajov je striktno vymedzený a zahŕňa väčšinou výroby a služby.

Kritérium legálnosti posudzuje aktivity podľa toho, či zodpovedajú oficiálnemu zákonodarstvu danej krajiny, predovšetkým či ekonomické subjekty vedú o svojich aktivitách účtovnú a daňovú evidenciu, či si plnia svoje záväzky voči štátnemu rozpočtu a orgánom sociálneho zabezpečenia. Uplatňujúc kritérium legálnosti je možné všeobecne zadefinovať tieňovú ekonomiku ako nelegálne aktivity, ktoré nie sú účtovne, daňovo a odvodovo evidované. Autor tohto článku vyčíta kritériu legálnosti nedostatok prepojenosti na oficiálnu štatistiku, keď spravodajské jednotky (firmy a organizácie) buď si neplnia štatistickú ohlasovaciu povinnosť, alebo údaje uvádzané v štatistických výkazoch často nezodpovedajú skutočnosti. Štátne štatistické orgány nedisponujú kontrolnými mechanizmami, čo musia nahrádzať uplatňovaním štatistických odhadných metód, ktoré riziko nepresnosti neodstraňujú.

Klasické kritérium vystupuje ako kombinácia štatistického a legálneho kritéria, ktoré špecifikuje vynakladané aktivity z pohľadu potrieb oficiálnej štatistiky evidované systémom zákonodarstva danej krajiny predovšetkým z pohľadu zákona o účtovníctve, daňových a mzdových zákonov a odvodov do štátneho rozpočtu. Na základe klasického kritéria možno všeobecne definovať tieňovú ekonomiku *ako vynakladanie ekonomických aktivít, ktoré sa vymykajú štatistickej, účtovnej, daňovej, mzdovej a odvodovej evidencii. Toto kritérium je zapracované i do relevantných dokumentov Európskej únie. (6) (7)*

Definície tieňovej ekonomiky v prostredí trhovými ekonomikami vychádzajú z reprodukčného procesu zobrazeného v systéme národných účtov. (8) Široké uplatnenie klasického kritéria viedlo k prijatiu definície tieňovej ekonomiky ako sféry hospodárskych činností zameraných na dosiahnutie zisku, ktoré nepodliehajú účtovnej, daňovej, odvodovej a štatistickej evidencii. Pri uplatnení klasického kritéria vzniklo rozčlenenie ekonomiky na oficiálnu ekonomiku a tieňovú ekonomiku. Samotné rozčlenenie nie je však samoúčelné, ale má významný praktický dopad vtedy, ak sa definičné kritérium spojí s potrebami kvantifikácie tieňovej ekonomiky zameranej na prepojenie so systémom národných účtov ekonomiky. Iba v takomto poňatí má skúmanie tieňovej ekonomiky zmysluplný význam. Ak k definičnému kritériu priradíme schopnosť zobraziť sa v národných účtoch, potom hovoríme o **integrovanej evidencii** ako kritériu tieňovej ekonomiky. Podmienkou zobrazovacej schopnosti komponentov tieňovej ekonomiky v systéme národných účtov je ich **merateľnosť, ich spôsobilosť byť odhadnutým**.

Kritérium integrovanej evidencie. (Integrované kritérium) .Rozdiel medzi integrovaným a klasickým kritériom spočíva zjednodušene povedané v zavedení národných účtov do evidencie systému ekonomiky. Tomu tak vždy nebolo, ba možno povedať, že uvedenie národných účtov“ do hry“ je dielom štatistickej praxe začiatkom 90-tych rokov minulého storočia. Do vtedy sa tieňová ekonomika vykazovala v teoretickej rovine ako súčasť HDP bez jej konkrétnejšej kvantifikácie. V súčasnosti už existujú konkrétne odhady niektorých komponentov tieňovej ekonomiky, avšak tieto sa stále skrývajú v odhadoch HDP.

Všeobecne je známe, že tieňová ekonomika má svojim rozsahom priamy vplyv na nevybilancovanosť národných účtov, najmä však účtu HDP. Ukázalo sa, že v použití HDP sa vykazovala iná čiastka ako pri jeho zdrojoch. Rozdiel predstavoval **nezaznamenanú** bližšie nešpecifikovanú **ekonomiku**, ktorá však nebola štatisticky exaktne vyčíslená resp. odhadnutá v jej štruktúre. Takýto stav pretrváva v mnohých , najmä transformujúcich sa krajinách dodnes. *Uplatnenie integrovanej evidencie pri zobrazení tieňovej ekonomiky v národných účtoch znamená jej zistenie prostredníctvom metód kvantifikácie a jej následné vykreslenie v položkách zdrojov a použitia vybilancovaných národných účtov, najmä účtu HDP.*

1.3. Vymedzenie štruktúry tieňovej ekonomiky

Pojem štruktúra tieňovej ekonomiky vzbudzuje dojem, že ide o jej vymedzenie v zmysle metodológie systémového prístupu, v ktorom **štruktúra predstavuje vlastnosť systému a tú tieňová ekonomika nemá**. Hlavnou príčinou existencie tieňovej ekonomiky je porucha reprodukčného procesu (presnejšie porucha alokačného mechanizmu využitia spoločenských zdrojov) prebiehajúceho v systéme oficiálnej ekonomiky. V tomto zmysle tieňová ekonomika nie je podsystemom oficiálneho ekonomického systému, ale prejavom choroby tohto systému. Preto hovoríme, že tieňová ekonomika je splodená poruchami oficiálnej ekonomiky. Ak teda hovoríme o opatreniach na potieranie tieňovej ekonomiky, potom by sme mali mať na mysli také opatrenia, ktoré liečia príčinu t. z. také opatrenia , ktoré odstraňujú poruchy reprodukčného procesu oficiálnej ekonomiky. Od miery **úspešnosti liečby závisí miera následku – zníženie rozsahu tieňovej ekonomiky resp. príslušnej tieňovej aktivity**.

Tieňová ekonomika nie je systémom i z dôvodu jej vlastností. Tieňová ekonomika sa vyznačuje značnou **dynamikou**, nakoľko nie je „zviazaná“ povinnosťou viesť účtovnú, daňovú, odvodovú a štatistickú evidenciu a takto „ušetrenú“ energiu môžu tieňové subjekty venovať vynakladaniu tieňových aktivít. Ak tieňová ekonomika zaznamená stagnáciu, okamžite preskupí svoje „podnikateľské“ aktivity do iných sfér, nakoľko nemusí čakať na zdĺhavú a zahŕňajúcu súdnu mašinériu v oblasti zániku a ukončenia podnikania, konkurzov, exekúcií a podobných nevhodne nastavených legislatívnych brzdiacich mechanizmov oficiálnej ekonomiky. Tieňová ekonomika neustále pulzuje, expanduje, mení svoj rozsah a to všetko v závislosti od spôsobu a intenzity

odstraňovania porúch v reprodukčnom procese oficiálnej ekonomiky. Dynamika tieňovej ekonomiky je príčinou existencie množstva jej definícií, ktoré postihujú neustále sa meniaci jav.

Na tieňovú ekonomiku ako spoločenský jav nemožno uplatniť systémový prístup aj z dôvodu jej ďalšej vlastnosti, ktorou je **skrytosť, záhadnosť**. Ťažko sa do nej preniká, nakoľko neodhaľuje v dostatočnej miere svoj obraz, ktorý by bolo možné metodologicky postihnúť.

Na tieňovú ekonomiku nemožno nazerať ako na systém i z dôvodu absencie systémových vlastností akými sú hierarchicky usporiadané vzťahy medzi prvkami, vzťahy interakcie medzi prvkami, vnútorné a vonkajšie väzby, stabilná štruktúra v zmysle systémového prístupu, štruktúrna podobnosť a štruktúrna zhodnosť a najmä absencia systémovotvorného prvku.

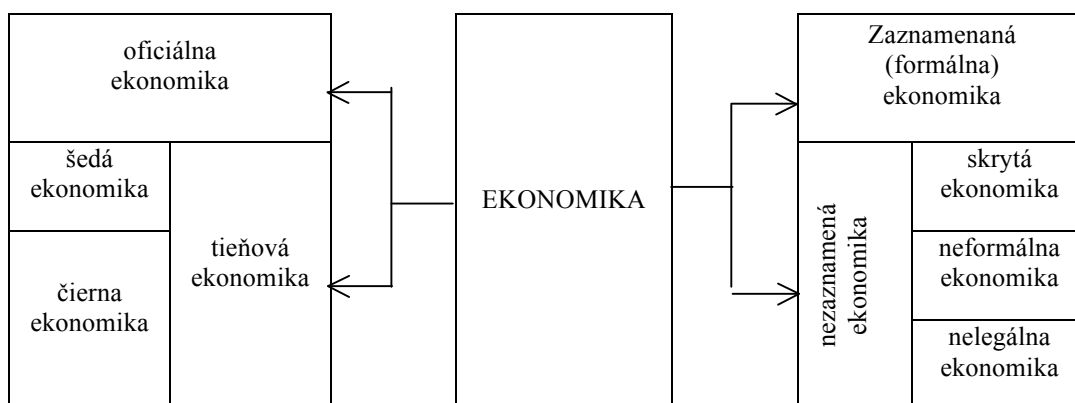
Dynamika tieňovej ekonomiky vyvoláva rôzne uhly pohľadu na jej štruktúru. V nasledujúcej textovej tabuľke (schéme) ponúkame členiacu štruktúru tieňovej (nezaznamenananej) ekonomiky z hľadiska komparácie všeobecného pohľadu a praktického pohľadu (vzhľadom na orientáciu tohto príspevku uvažujeme zo štatistickým pohľadom).

Tabuľka 2

Členiacia štruktúra tieňovej (nezaznamenananej) ekonomiky.

všeobecný pohľad

štatistický praktický pohľad

Zdroj : vlastný

Komentár ku schéme:

Uplatnením klasického kritéria vzniklo členenie ekonomiky na oficiálnu (bielu) a neoficiálnu (tieňovú) ekonomiku. V tieňovej ekonomike dochádza k vynakladaniu tieňových aktivít, ktoré sa vymykajú účtovnej, daňovej, odvodovej a štatistickej evidencii. Ak intenzita vynakladania tieňových aktivít prerastie spoločensky únosnú mieru chápanú v súlade s trestným právom, potom sa uvedené aktivity stávajú súčasťou čiernej ekonomiky. Pokiaľ tieňové aktivity neprerastú do čiernej ekonomiky, potom zotrávajú vo sfére šedej ekonomiky. K vynakladaniu tieňových aktivít dochádza i v rámci oficiálnej ekonomiky a závisí od ich intenzity, či budú mať šedú alebo čiernu podobu. (Napríklad podnikatelia nezákonne manipulujú z účtovníctvom, aby minimalizovali daňovú povinnosť. Ak intenzita nezákonného správania nadobudne kvalitu trestnosti, potom dochádza k formovaniu čiernej ekonomiky v lone oficiálnej ekonomiky. Alebo ak podnikateľ predáva tovar bez registračnej pokladnice v malom rozsahu, dostane pokutu a ako taký sa dostáva do sféry šedej ekonomiky)

Podobným spôsobom pristúpila k členeniu tieňovej ekonomiky i štatistická prax, ktorá však používa termín nezaznamenaná ekonomika v zmysle smerníc EÚ. V uvedenom zmysle sa ekonomika člení na formálnu,

neformálny a nelegálny sektor. Aktivity skrytej (tieňovej) ekonomiky, ktoré sa vymykajú účtovnej, daňovej, odvodovej a štatistickej evidencii sa vynakladajú v oblasti neformálneho sektora (v podstate šedej ekonomiky), v oblasti nelegálneho sektora (v podstate čiernej ekonomiky) a v časti formálneho sektora (v podstate oficiálnej ekonomiky).

1.4. Prístupy ku kvantifikácii tieňovej ekonomiky

V trhových ekonomikách sa používajú priame (založené na priamom kontakte s tieňovou ekonomikou) a nepriame metódy (založené na nepriamom kontakte s tieňovou ekonomikou prostredníctvom sledovania jej dopadov na oficiálnu ekonomiku) kvantifikácie tieňovej ekonomiky, ktoré vzhľadom na ich spoľahlivosť umožňujú hovoriť skôr o odhadoch tieňovej ekonomiky. K priamym metódam sa zaraďuje metóda výberového prieskumu (9) a metóda daňových únikov (10). K nepriamym metódam patrí metóda rozporov resp. metóda národných účtov (Macafee 1980, Lambooy 1985, Renooy 1985, monetárne metódy (Gutmann 1977, Tanzi 1980, Schneider 1999, Klovland 1984, Rosse 1978, Freud 1979), metódy trhu práce (Conti 1981, Hajnovičová 1996, Bridges 1997), metódy fyzického inputu (Kaufman el. energia), viacfaktorové kombinované metódy (Frey-1983, 1984). (16) Český priekopník výskumu tieňovej ekonomiky Fassman (2007) za pomoci iných prameňov uskutočnil prehľad odhadov tieňovej ekonomiky podľa rôznych metód odhadu za vybrané krajiny OECD za roky 1996 až 2002 a z tohto prehľadu vyplynulo, že čo metóda to iné číslo. Medzi niektorými metódami sa objavili až dvojnásobné rozdiely. Z toho vyplýva, že fenomén tieňovej ekonomiky nie je dostatočne prebádaný, že neexistuje (nebudaj jedna) objektívna metóda merania tieňovej ekonomiky. Preto treba publikované údaje o veľkosti a rozsahu tieňovej ekonomiky brať s určitou rezervou, avšak s úctou k ich vypovedacej hodnote. (11)

Uvedené metódy majú výrazný makroekonomický charakter a preto ich praktický význam sa prejavuje v ich použití na stanovenie odhadov tieňovej ekonomiky pre potreby úprav systému národných účtov, najmä účtu HDP. Pokiaľ je reč o úpravách, potom ide o dopočty odhadov tieňovej ekonomiky v rámci kvantifikácie nezastanej (nezaznamenananej) ekonomiky. Pri zostavovaní národných účtov sa využíva množstvo štatistických zdrojov (ročné a štvrťročné štatistické zisťovania, menový prehľad NBS, platobná bilancia, bankové štatistiky, účtovné výkazy jednotlivých ministerstiev a ústredných orgánov štátnej správy, kvalifikované odhady údajov podľa metodiky Eurostatu), ktoré sú často sprevádzané neúplnými a absentujúcimi údajmi, ktoré ako údaje o nezaznamenananej ekonomike treba dopočítať na základe vhodne zvolených metód resp. štatistických výberových prieskumov.

2. Prístupy k zobrazeniu tieňovej ekonomiky v systéme národných účtov Slovenskej republiky

Pod zobrazením tieňovej ekonomiky chápeme prístupy k odhadom nezaznamenananej ekonomiky a ich dodatočné premietnutie do bilancie národných účtov. Dodatočné premietnutie preto, lebo odhady nezaznamenananej ekonomiky sa robia dodatočne, až po zistení úrovne HDP a to v rámci tzv. dopočtu rozdielu medzi hodnotou produkcie vykazovanou na stránke použitia a hodnotou produkcie vykazovanou na stránke zdrojov. Uvedený stav samozrejme vzbudil začiatkom 90-tich rokov m. st. záujem medzinárodných inštitúcií o zachytenie tieňovej ekonomiky do systému národných účtov a to najmä v dôsledku očakávanej prístupovej vlny krajín strednej a východnej Európy do EÚ a v dôsledku formovania hospodárskej a menovej únie. Za účelom zobrazenia tieňovej ekonomiky v systéme národných účtov prijala Európska únia tri principiálne odporúčania (ďalej len Smernice):

- smernicu Rady 89/130/EHS, Euroatom z 13. februára 1989 o zosúladiení zostavovania hrubého národného produktu v trhových cenách (6)
- Rozhodnutie Komisie z 22. februára 1994o opatreniach na vykonávanie smernice Rady 89/130/EHS, Euratom o zosúladiení zostavovania hrubého národného produktu v trhových cenách (94/168/ES, Euratom (7)
- Európsky systém národných a regionálnych účtov (ESA 1995 je systém, ktorý je plne konzistentný s revidovanou, celosvetovo rozšírenou metodikou národných účtov - Systém národných účtov SNÚ 1993) (8)

Smernice okrem prístupov k zobrazeniu obsahujú i obsahové vymedzenie kategoriálneho aparátu graficky znázorneného v nasledujúcej schéme: Z hľadiska nami sledovanej väzby tieňovej ekonomiky a národných účtov uvádzame v tabuľkovej schéme č.3 štruktúru tieňovej ekonomiky (v zmysle jej členenia) determinovanú potrebami harmonizácie postupov členských krajín EÚ pri premietnutí nezaznamenananej resp. štatisticky nezistenej, tieňovej ekonomiky do systému národných účtov podľa vyššie uvedených smerníc EÚ. (12)

Nezaznamenaná ekonomika (tiež i nepoznaná, nezistená ekonomika) z kvantitatívneho hľadiska predstavuje rozdiel medzi hodnotou produkcie vykazovanej na strane zdrojov a hodnotou produkcie vykazovanej na strane použitia. Z obsahového hľadiska nezaznamenaná ekonomika predstavuje súbor ekonomických činností, ktoré sa vymykajú integrovanému evidenčnému systému založenom na štatistickej, účtovnej, daňovej a odvodovej evidencii. Nezaznamenané ekonomické aktivity sú v uvedených smerniciach vyčlenené ako :

a.) *skrytá ekonomika vo formálnom sektore* predstavuje produkciu výrobkov a služieb utajenú pred subjektami integrovaného evidenčného systému (daňové úrady, sociálna poisťovňa, orgány štatistiky a pod.) s cieľom vyhnúť sa plateniu daní a odvodov. Táto časť nezaznamenananej ekonomiky sa vyказuje ako: *skrytá ekonomika zo štatistických dôvodov*, pričom zahŕňa utajenú produkciu a príjmy z dôvodu štatistického výkazníctva, štatistických nepresností, neodovzdaných štatistických hlásení, absencie štatistických jednotiek a pod. a *skrytá ekonomika z ekonomických dôvodov*, ktorá zahŕňa utajenú produkciu a príjmy pred inštitúciami integrovaného evidenčného systému prostredníctvom skresľovania ekonomických výkazov.

b.) *skrytá ekonomika v neformálnom sektore* (neformálna ekonomika) predstavuje súbor činností produkujúcich výrobky a služby domácností pre vlastnú spotrebu, pre trh, neregistrované činnosti remeselníkov a neremeselníkov v oblasti poľnohospodárstva, stavebníctva, osobných služieb a cestovného ruchu a podobne. Vymykajú sa integrovanému evidenčnému systému.

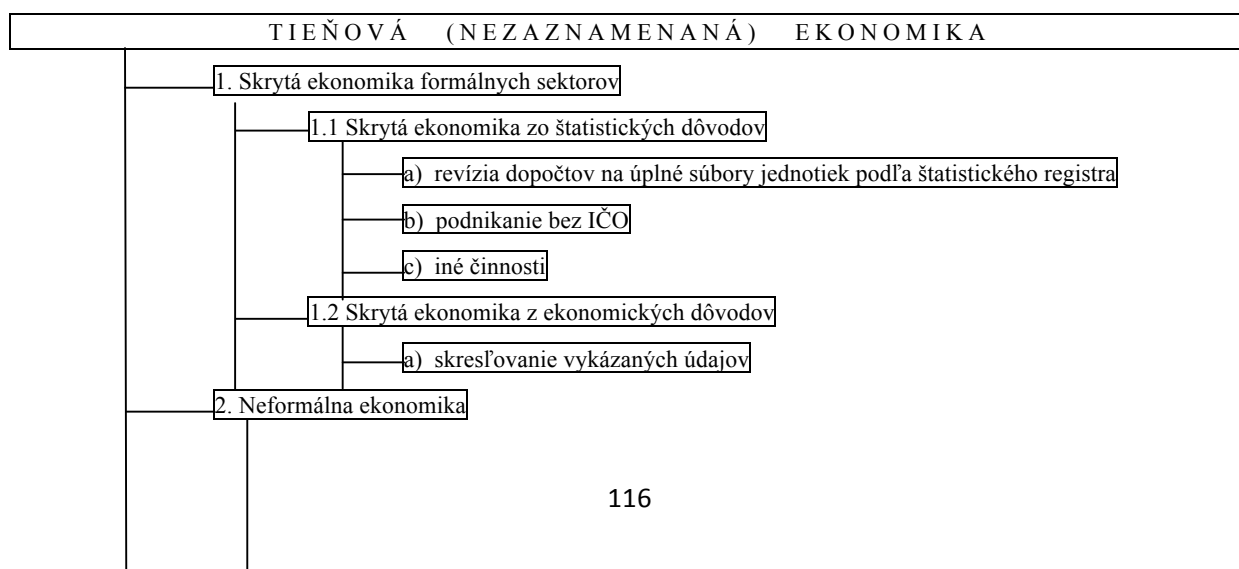
c.) *nelegálna ekonomika* predstavujúca súbor ekonomických zákonom nepovolených činností zameraných na zakázanú výrobu a distribúciu spoločensky nebezpečnej produkcie a služieb ako napr. drogy, prostitúcia, bojové zbrane a podobne.

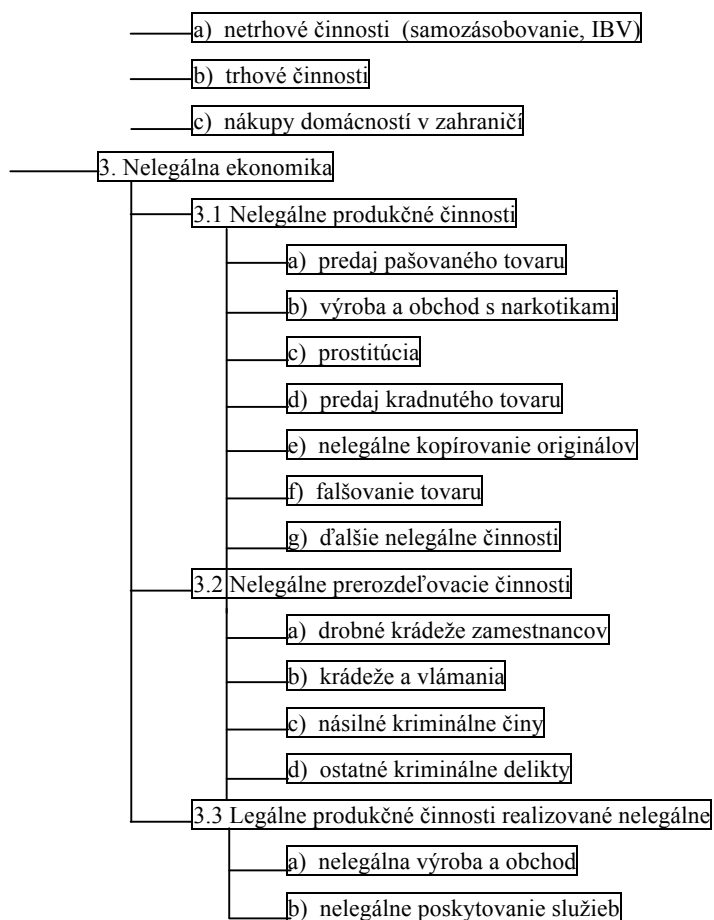
Takto vymedzená nezaznamenaná ekonomika je pokladaná za konkrétnejšiu podobu všeobecne používanej tieňovej ekonomiky a patrí v súčasnosti k zaužívaným inštrumentom národných štatistík a ich medzinárodného porovnania. Z povahy nezaznamenananej ekonomiky vyplýva, že jej úplné zachytenie v systéme národných účtov nie je možné pre absenciu relevantných údajov. Ďalej svojou povahou spôsobuje nezaznamenaná ekonomika podstatnú mieru nevybilancovanosti národných účtov (okrem ďalších zdrojov štatistického výkazníctva), ktorej veľkosť sa odvíja od miery jej odhadu. Čím sú odhady rozsiahlejšie a exaktnejšie, tým je miera vybilancovanosti národných účtov vyššia a naopak. A nielen preto rastie význam exaktného zobrazenia nezaznamenananej ekonomiky v národných účtoch. V neposlednom rade je tomu tak aj preto, lebo exaktné zobrazenie umožňuje:

- medzinárodnú porovnateľnosť výpočtu HDP, ktorý slúži ako základ pre výpočet príspevkov platenými členskými štátmi. (Dopočet tieňovej ekonomiky do národných účtov zaznamenal v niektorých krajinách až 10-15 % nárast HDP, čo následne ovplyvnilo výšku príspevku do rozpočtu EÚ)
- vierohodnosť kvality národných účtov ako podmienky prijatia za člena EÚ

Tabuľka 3.

Štruktúra tieňovej (nezaznamenananej) ekonomiky podľa smerníc EU

Zdroj: ONDRUŠ, Vitězslav: Stínová ekonomika a národní účty ČR. In Statistika: ekonomicko-statistický časopis. - Praha : Český statistický úřad, 1999. ISSN 0322-788X, 1999, roč. 36, č. 3, s. 122.

Na dosiahnutie uvedených cieľov zorganizoval Eurostat v roku 1998 pilotný projekt úprav na úplné zachytenie **nezaznamenatej ekonomiky** v národných účtoch a to na základe vymedzenej štruktúry tieňovej ekonomiky ako skrytej ekonomiky v rámci formálneho sektora, skrytej ekonomiky neformálneho sektora a nelegálnej ekonomiky. Do tohto projektu sa zapojili všetky kandidátske krajiny vrátane Slovenskej republiky. Úlohou projektu bolo dosiahnuť harmonizáciu postupov pri kvantifikácii nezaznamenatej (nezistenej) ekonomiky a preto za týmto účelom stanovil zjednotené chápanie štruktúry nezaznamenatej ekonomiky majúcej zásadný vplyv na bilančnú nerovnováhu prakticky celého systému národných účtov prostredníctvom určenia konkrétnych úprav typov nezaznamenatej ekonomiky (T). Značná nejednotnosť v uplatňovaných prístupoch ku kvantifikácii nezaznamenatej ekonomiky spôsobila, že nie všetky kandidátske krajiny boli schopné akceptovať uvedené typizované úpravy a tak ich počet pri vykonaní jednotlivých úprav bol rôznych ako uvádza nasledujúci prehľad:

Tabuľka 4

Podiel jednotlivých úprav zabezpečujúcich úplnosť odhadu HDP (v %)

Typ nezaznamenatej ekonomiky	Počet krajín, ktoré previedli úpravu	Vážený priemer za 11 krajín	za krajiny, ktoré previedli úpravu	
			min.	max.
T 1: štatisticky skryté (bez odpovede)	10	2,3	0,1	3,8
T 2: štatisticky skryté (neaktualizovaný register)	3	0,1	0,3	1,0
T 3: štatisticky skryté (neregistrované jednotky)	4	0,4	1,1	3,1
T 4: ekonomicky skryté (úmyselné skresľovanie)	11	7,2	0,3	15,7

T 5: ekonomicky skryté (neregistrované jednotky)	7	2,7	0,1	8,7
T 6 : neformálny sektor	7	1,0	0,1	4,4
T 7 : nelegálne činnosti	8	0,1	0,4	2,1
T 8 : ostatné nepokrytia	6	0,2	0,2	1,5
Celkom		14,0	3,6	21,0

Zdroj: ONDRUŠ, Vitězslav. *Zachycení skryté ekonomiky v národních účtech kandidátských zemí*. In Statistika : ekonomicko-statistický časopis. - Praha : Český statistický úřad, 2001. ISSN 0322-788X, 2001, roč. 38, č. 6, s. 252.

Pri používaní kategorizácie štruktúry tieňovej ekonomiky prostredníctvom T1 –T8 vyšli na povrch značné rozdielne prístupy k jej meraniu a preto Eurostat na základ odborných konzultácií s jednotlivými krajinami určil novú kategorizáciu úprav na zabezpečenie úplnosti zachytenia nezaznamenatej ekonomiky v systéme národných účtov, výsledkom ktorej je sedem typov N1 – N7, namiesto ôsmich typov T1-T8. Hlavným dôvodom redukcie úprav je reorientácia pozornosti na subjekty nezaznamenatej ekonomiky (N1-N7) na miesto popisu problematických oblastí nezaznamenatej ekonomiky (T1-T8) . Takýmto spôsobom sa stanovil i obsah jednotlivých úprav (špecifikovaných slovenskou štatistickou praxou nasledovne: (13)

N1- úmyselne neregistrované jednotky (utajené) ktoré vyvíjajú tieňové aktivity v oblasti nákupu služieb bez potvrdenky (domácnosti s nízkym podielom produkcie na trhu) .Sem sa zaraďujú služby ako doučovanie, opatrovateľské služby, osobné služby, rôzne opravy a podobne. Odhady sa získavajú na základe štatistických prieskumov obyvateľstva, ktoré odrážajú výdavky domácností na trhoch a burzách, ako aj výdavky domácností na rôzne služby bez obdržania faktúry alebo potvrdenky (doklady z elektronickej registračnej pokladnice za platbu v hotovosti)

N2 –Úmyselne neregistrované jednotky (nelegálna produkcia) pokrýva výrobu a distribúciu drog a prostitúciu. Odhad sa uskutočňuje na základe prieskumu verejnej mienky v pravidelných dvojročných intervaloch. Pri prostitúcii sa zisťuje rozsah nezdanených príjmov , nakoľko ide o absenciu počtu prostitútok. Údaje sa odhadujú na základe zdrojov Policajného zboru SR a niektorých štúdií.

N3- Jednotky bez registračnej povinnosti produkujúce poľnohospodárske výrobky pre vlastnú spotrebu, stavbu domov a chát, garáží vo vlastnej réžii a produkciu lesných plodov pre vlastné použitie.

N4- Registrované jednotky nepokryté štatistickým zisťovaním vznikajú v dôsledku neaktuálnosti Obchodného registra, kedy subjekt sa nezahrňuje do zisťovania. Vzhľadom na dennú aktualizáciu registra organizácií nie sú v štatistickej praxi odhadované.

N5- Registrované jednotky nepodliehajúce štatistickému zisťovaniu. Táto úprava pokrýva odhady produkcie, medzispotreby a pridanej hodnoty za podnikateľov, ktorí nie sú registrovaní v Obchodnom registri a za ktorých neboli zistené údaje o ich hospodárení. Pri odhade sa využívajú údaje zistené vo výberovom štatistickom zisťovaní za podnikateľov (priemerné údaje) a údaje z povinných účtovných príloh daňových priznaní.

N6- Úmyselné skresľovanie vykazovaných údajov. Táto úprava zahŕňa podhodnotenie produkcie, pridanej hodnoty (napr. zníženie príjmov v daňovom priznaní) a nadhodnotenie medzispotreby (napr. zvýšenie nákladov o“ zvláštne“ nákladové položky) a môže sa vyskytovať u všetkých jednotkách s rôznou intenzitou. Dopočet tejto časti nezaznamenatej ekonomiky sa uskutočňuje na základe porovnania údajov zistených vo výberovom zisťovaní (napr. daňových kontrol) za podnikateľov a údajov z účtovných príloh daňových priznaní, účtovných a štatistických údajov a z rozdielov štvrtročných a ročných údajov za jednotlivé spravodajské jednotky.

N7- Ostatné štatistické neúplnosti zahŕňajú prepitné a odhady dreva na pni. Odhad prepitného sa získava z údajov z prieskumu verejnej mienky, kedy sa zisťujú výdavky obyvateľstva na prepitné v hoteloch , reštauráciach, kaderníctvách, holičstvách, kozmetike (osobné služby) a podobne. Niekedy sa využívajú i nepriame odhady odvíjajúce sa z výšky tržieb dosiahnutých v uvedených oblastiach. Odhad dreva na pni sa získava z údajov Výskumného ústavu lesníckeho vo Zvolene.

Uvedené úpravy na zabezpečenie úplnosti zachytenia nezaznamenatej ekonomiky sa premietajú takmer vo všetkých kapitolách systému národných účtov, avšak v súhrnnej podobe sú zachytené pri zostavovaní ročných sektorových účtov ,konkrétne sektoru domácností S.14, sektoru nefinančných korporácií S.11, sektoru zahraničia S.2 a to podľa položiek a podľa uplatnenej metódy odhadu HDP ako ukazuje nasledujúca tabuľková schéma:

Tabuľka 5.

Úpravy na úplnosť podľa sektorov v jednotlivých metódach odhadu HDP

Metóda HDP	Sektor	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7
Výrobná	S.11						X	X
	S.12							
	S.13							
	S.14	X	X	X		X	X	X
	S.15							
Dôchodková	S.11						X	
	S.12							
	S.13							
	S.14					X	X	
	S.15							
	S.2		X					X
Výdavková	S.11						X	
	S.12							
	S.13							
	S.14		X	X				X
	S.15							
	S.2		X					X

Zdroj: Zdroje a metódy zostavenia národných účtov (GNI INVENTORY-SK, ŠÚ SR, Bratislava, 2006, str.256.

Z uvedeného názorného prehľadu vyplýva, že v sektore domácností S 14:

Pri **výrobnej metóde** sa pri *úmyselne nezaregistrovaných jednotkách (utajených)* - N1 uskutočňujú odhady zistené na základe priemerných výdavkov na nákup tovarov a služieb bez potvrdenky, pričom ide o konkretizované výdavky domácností na stavebné práce pri rekonštrukcii bytov, domov a chat, na služby remeselníkov - opravárov áut, taxikárov, osobné služby, doučovanie, opatrovateľské služby a pod., na nákup poľnohospodárskych prebytkov na trhoch, na nákup ostatného tovaru na trhoviskách, na nájomné platené súkromným osobám bez potvrdenky, na nájomné za garáž platené súkromným osobám bez potvrdenky.

Pri *úmyselne nezaregistrovaných jednotkách (nelegálna produkcia)* - N2 sa odhady za drogy, zachycujú vo výrobnej metóde v produkcii a medzispotrebe sektora domácností. Pri prostitúcii sa v odhadoch vychádza z predpokladaného celkového počtu prostitútok a z predpokladaného mesačného a ročného príjmu. Za týmto účelom štatistika rozlišuje pouličnú prostitúciu, prostitúciu vykonávanú v masážnych a erotických salónoch a prostitúciu vykonávanú vo vlastných bytoch alebo v bytoch klientov.

Pri *jednotkách bez povinnosti registrovať sa*-N3 množstvo poľnohospodárskej produkcie domácností pre vlastnú spotrebu sa zakladá na dvoch odhadoch. Pri prvom odhade sa využívajú informácie z poľnohospodárskeho cenzu v rámci štatistiky poľnohospodárstva a ide o kvantitatívne a cenové ukazovatele jednotlivých poľnohospodárskych produktov použitých pre konečnú spotrebu (mlieko, vajcia, mäso atď.). Ďalej údaje o počte záhradiek, o počte drobnochovateľov, jednotkových cenách produktov a pod. Druhý odhad poskytujú rodinné účty, v ktorých sa priamo zisťuje spotreba produkcie pre seba. Odhad produkcie vo vlastnej rézii za bytovú výstavbu, chaty, garáže a záhradné chatky sa vykonáva výpočtom rozdielu medzi celkovou THFK (tvorba hodnoty fixného kapitálu) a THFK vykonanou veľkými firmami, malými firmami a živnostníkmi. Odhad produkcie lesných plodov a pre vlastné použitie sa uskutočňuje prostredníctvom kvantitatívno-cenovej metódy, pričom za kvalifikovaný odhad slúžia informácie o cenách lesných plodov prvotných nákupcov zistených od predajcov lesných plodov na trhu a pod. Odhadovaný rozsah produkcie predstavuje súčasne i odhad pridanej hodnoty, nakoľko medzispotreba sa neodhaduje a táto je zahrnutá do medzispotreby lesníctva, ktoré ošetruje les ako celok.

Pri *registrovaných jednotkách nepodliehajúcich štatistickému zisťovaniu*- N5. V tejto položke sa evidujú odhady produkcie, medzispotreby a pridanej hodnoty za fyzické osoby nezapsané v Obchodnom registri a za ktoré neboli zisťované údaje o ich hospodárení štatistickým zisťovaním. Pri odhade sa kombinujú údaje zistené

vo výberovom štatistickom zisťovaní za podnikateľov (priemerné údaje) a údaje z účtovných príloh daňových priznaní.

Pri úmyselnom skresľovaní vykazovaných údajov –N6 sa v sektore nefinančných korporácií S.11 odhad uskutočňuje na základe podhodnotenej produkcie a nadhodnotenej medzispotreby. Pre ich výpočet sa využíva povinné štatistické výkazníctvo, pri vyplňovaní ktorého dochádza k zámernému podhodnoteniu tržieb a nadhodnoteniu nákladov, aby sa mohli platiť nižšie dane. Na pomoc slúžia analýzy z oficiálnych daňových priznaní a údajov z obchodného vestníka. Predpokladá sa, že podhodnotenie a nadhodnotenie prebieha aj u veľkých podnikoch (nad 20 zamestnancov), čo vyplýva z niektorých parametrov napr. podielu medzispotreby na produkcii, objemu miezd z pridanej hodnoty.

Podhodnotenie sa vykonáva najskôr porovnaním ukazovateľov produkcie a medzispotreby za vybrané jednotky, ktoré prešli auditom. Potom sa porovnávajú údaje publikované v Obchodnom vestníku s údajmi zistenými v uvedených podnikoch v štatistickom zisťovaní. Druhý prístup sa realizuje tak, že výsledky z ročného štatistického zisťovania sa porovnávajú s výsledkami štvrtročných zisťovaní, pričom analýza sa robí separátne po jednotlivých odvetviach.

Podhodnotenie v malých nefinančných podnikoch (0-19 zamestnancov) sa zisťuje v rámci výberového zisťovania

Pri úmyselnom skresľovaní vykazovaných údajov –N6 sa v sektore domácností S.14 predpokladá, že podhodnotenie produkcie a nadhodnotenie medzispotreby sa môže vyskytovať vo všetkých výrobných jednotkách s rôznou intenzitou. Rozsah podhodnotenia a nadhodnotenia nie je pokrytý oficiálnymi informáciami. Pri zostavovaní národných účtov sa preto predpokladá, že čím je výrobná jednotka menšia, tým väčší rozsah podhodnotenia a nadhodnotenia uplatňuje. Preto sa podhodnotenie produkcie *dopočítava* nadhodnotenie medzispotreby *odpočítava*. Dovočet sa realizuje na základe porovnania údajov zistených vo výberovom zisťovaní za podnikateľov a údajov príloh daňových priznaní, účtovných a štatistických údajov.

Pri ostatných štatistických neúplnostiach –N7 v sektore nefinančných korporácií S.11 sa prepitné zahrňuje v službách a výpočet odhadu dreva na pni sa robí na základe ukazovateľa zásoba dreva na pni, ktorý vyjadruje v absolútnych jednotkách v m³. Skutočná ťažba dreva je množstvo dreva v tis.m³, ktorý sa vyrúbala pre účely predaja, vrátane strát pri jeho ťažbe. Ak odrátame skutočnú ťažbu od zásob dreva na pni dostaneme ukazovateľ prírastok na zásobe dreva v tis,m³. Ďalší ukazovateľ je hodnotový a vyjadruje hodnotu porastov prostredníctvom hodnoty zásoby dreva na pni, ktorá je ocenená cenníkom uverejneným vo vyhláske MF SR č.86/2002 Z.z.

Ostatné štatistické neúplnosti v sektore domácností S.14 sa odhad prepitného vychádza z prieskumu verejnej mienky. Iný odhad prepitného sa môže robiť nepriamo prostredníctvom tržieb dotknutých subjektov V produkcii sa zaeviduje hodnota do odvetví 55 a 93 a to v nefinančnom sektore a v sektore domácností. Rozdelenie hodnoty prepitného sa robí na základe množstva produkcie sektorov v týchto odvetviach: S.11 34% a S.14 66%.

Pri uplatnení **dôchodkovej metódy** odhadu HDP sa *úmyselne neregistrované jednotky (nelegálna produkcia) - N2* v sektore S.2 využívajú údaje NBS o odmenách zamestnancov ku ktorým sa vykonávajú doplňujúce výpočty. Počty nelegálne zamestnaných ľudí odhadnuté na základe údajov o počte prechodov hraníc, po odpočítaní prechodov hraníc turistami.

Pri registrovaných jednotkách nepodliehajúcich štatistickému zisťovaniu –N5 sa v sektore domácností S.14 upravila produkcia N5 pri výrobnej metóde a tiež sa upravili i pri dôchodkovej metóde odmeny zamestnancov.

Pri úmyselnom skresľovaní vykazovaných údajov- N6 sa v nadväznosti úprav produkcie pri výrobnej metóde v sektore S.11 a v sektore S.14 upravili údaje pri dôchodkovej metóde o odmenách zamestnancov. V sektore nefinančných korporácií S.11 sa uskutoční dovočet.

Pri ostatných štatistických neúplnostiach –N7 sa v rámci zabezpečenia úplnosti v sektore S.2 k údajom z NBS v položke odmeny zamestnancov vykonávajú doplňujúce výpočty. Využívajú sa údaje o počte legálnych (registrovaných) rezidentov/nerezidentov, krajiny práce/pôvodu a odhadované údaje za nelegálnych (neregistrovaných) pracujúcich. Počty legálne pracujúcich a priemerné mzdy v daných krajinách sa získali jednorázovým zisťovaním zo zdrojov Ministerstva zahraničných vecí SR.

Pri uplatnení výdavkovej metódy odhadu HDP sa úmyselne nezaregistrované jednotky (nelegálna produkcia) - N 2 v sektore domácností S.14 mapujú dovozem pri spotrebe drog a výdavkov na produkciu. V sektore zahraničia S.2 ako podklad pre výpočet dovozu drog použili výsledky prieskumu verejnej mienky, informácie z Národnej protidrogovej jednotky týkajúcej sa množstva zachytených drog, čistoty drog, ceny za jednotlivé druhy a ceny pri dovoze, informácie zdravotníckej štatistiky o počte drogových pacientov a ďalšie administratívne údaje a infórmácie. Vývoz prostitúcie sa v sektore zahraničia S.2 určuje odhadom

v percentuálnom podiele z HDP, pričom odhad výdavkov na prostitúciu sa vykonáva za časť, ktorú si zaplatia zákazníci zo zahraničia, v tom prípade ide o vývoz služieb. Druhú časť výdavkov platia domáci zákazníci, ktorých výdavky na služby prostitúcie sa zaznamenávajú v konečnej spotrebe domácností.

Pri *jednotkách bez povinnosti registrovať sa – N3* sa v sektore domácnosti S.14 vykonávajú dopočty N3 pri poľnohospodárskej produkcii pre vlastné konečné použitie a pri stavbe domov, chát, garáží vo vlastnej réžii.

Pri *úmyselnom skresľovaní vykazovaných údajov – N6* sa v sektore nefinančných korporácií S.11 používajú na dopočet údajov THFK (tvorbe hrubého fixného kapitálu) rôzne porovnávacie metódy, napr. porovnanie s výsledkami z účtovných výkazov alebo výsledkami z komoditných tokov.. Tie však neobsahujú údaje v požadovanom členení tak, aby bolo možné zostaviť kompletný kapitálový účet, preto je možné porovnať len agregátny údaj o THFK. Ďalej sa vykonáva analýza údajov získaných zo štvrťročných zisťovaní. Dopočty sa vykonávajú pri zistení väčších rozdielov tak, že sa vyberie skupina podnikov s podobnými charakteristikami a údaje v odvetvovom členení, ktoré bolo označené ako podhodnotené/nadhodnotené sa dopočítavajú priemernou hodnotou údajov o obstaraní majetku tejto vybranej skupiny.

Dopočet údajov o zásobách sa vykonáva z údajov za malé a veľké podniky zo štatistického zisťovania. Ako prvý krok sa určí štruktúra za jednotlivé položky v %. V druhom kroku sa dopočítava hodnota zásob v jednotlivých odvetviach OKEČ. Dopočty sa vykonávajú stratifikáciou výrobcov podľa typu pre odvetvové členenie. Na identifikované odvetvia s podhodnotenými údajmi podnikov sa dopočítava priemerná hodnota údajov o obstaraní majetku. Najviac nevyplnených údajov sa vyskytuje za tovar a produkčné zásoby.

Cennosti sa dopočítavajú za malé podniky pre ich oficiálnu absenciu. Ako podklad slúžia údaje z predchádzajúcich rokov. Vychádza sa z relatívnej štruktúry, ktorou sa cennosti podieľajú na celkovej hodnote obstarania hmotných fixných aktív. Tento podiel sa potom používa na odhad údajov o cennostiach v neskorších rokoch.

Pri *ostatných štatistických neúplnostiach – N7* sa v sektore domácnosti S.14 vykonávajú dopočty v rámci odhadu za bytovú výstavbu (rodinné domy a byty postavené vo vlastnej réžii alebo postavené firmami) a odhadu výstavby garáží, rekreačných chát a záhradných chatiek. Pri odhade bytovej výstavby sa využíva štatistika stavebníctva a investícií, v ktorej je obsiahnutá aj výstavba rodinných domov. Údaje o individuálnej bytovej výstavbe, o počte bytov sa získavajú zo štvrťročného výkazu Inv 3-04, kde sa sleduje štatistika za začaté a dokončené byty. Ceny bytov a rodinných domov sa zisťujú aj z realitných kancelárií.

Ostatné štatistické neúplnosti –N7 sa v sektore zahraničia S.2 zachycujú v spotrebe tovarov a služieb pracujúcich rezidentov a nerezidentov a vypočítavajú sa ako % časť minimálnej spotreby pre jednu osobu za mesiac z priemernej mzdy. Pre rezidentov to je 45%, z toho 25 % tovary 20% služby, pre nerezidentov 50%, z toho 27% tovary a 23 % služby.

Odhad spotreby turistov rezidentov a nerezidentov by pri úplnom zachytení mal byť zahrnutý v platobnej bilancii. Pri prepočtoch podľa prechodov hraníc a zaevidovaných finančných prostriedkov na cestovný ruch v platobnej bilancii sa jednoznačne ukázal nedostatok pokrytia a preto sa prišlo v r.2000 k dopočtom. V platobnej bilancii sú zahrnuté finančné operácie na platobných tituloch, ktoré zodpovedajú jednotlivým platbám cestovného ruchu. Dopocet sa opiera o prechody hraníc po odpočítaní pracujúcich, viacdňových turistov ubytovaných v hoteloch alebo v rekreačných zariadeniach a určení minimálnej réžii jednodňového turistu.

V podmienkach uvedených prístupov k zobrazeniu nezaznamenananej ekonomiky do systému národných účtov došlo i v podmienkach Slovenskej republiky ku konkrétnym výskumom, ktorého výstupy tvorili do roku 2008 vážny zdroj zostavovania národných účtov. Závěry z uvedených výskumov možno prezentovať podľa etáp, ako sa jednotlivé výskumy realizovali. (14)

Prvý pokus (prvá etapa) o zobrazenie nezaznamenananej ekonomiky v národných účtoch sa uskutočnil za rok 1993 odhadom skrytej ekonomiky v oficiálnom sektore meranom výrobnou metódou HDP:

Objekt odhadu: utajená pridaná hodnota

Tabuľka 6

Odhad objemu „utajenej“ pridanej hodnoty za jednotlivé subjekty v roku 1993

subjekty	odhad objemu pridanej hodnoty v mil.Sk	podiel odhadnutej pridanej hodnoty (PH) na celkovej PH (v%)
----------	---	--

Podniky nad 25 zamestnancov	3 497	1,1
Podniky do 25 zamestnancov	12 726	4,2
Nezárobnkové inštitúcie	900	0,3
Podnikatelia jednotlivci a ich zamestnanci	9 043	3,0
Nepravidelná práca	3 528	1,2
Podhodnotenie v malých podnikoch		
a v skupine podnikateľov -jednotlivcov	11 000	3,7
spolu	40 694	13,5

Zdroj: HAJNOVIČOVÁ, V. Odhad rozsahu skrytej ekonomiky v Slovenskej republike. In Ekonomický časopis = Journal of economics : časopis pre ekonomickú teóriu, hospodársku politiku, spoločensko-ekonomické prognózovanie. - Bratislava : Slovak Academic Press, 1996. ISSN 0013-3035, 1996, roč. 44, č. 1, s. 14

Metóda odhadu: metóda bilancie pracovných síl, ktorej podstata spočíva v meraní množstva práce pracovných jednotiek a spätného odhadu výšky pridanej hodnoty pri predpokladanej produktivite práce. Na základe porovnania oboch strán bilancie pracovných síl sa identifikuje na makroekonomickej úrovni množstvo práce, ktoré nebolo obsiahnuté v štatistickom zisťovaní produkcie.

Záver z vykonaného odhadu: Z celkovej masy utajenej pridanej hodnoty uvedenej v tabuľke č.6 pripadá na skrytú ekonomiku zo štatistických dôvodov 5,6 % (prvé tri položky tabuľky) a na skrytú ekonomiku z ekonomických dôvodov 7,9% (posledné tri položky).

Autorka výskumu poznamenáva, že keby sa uskutočnil odhad i za neformálnu a nelegálnu ekonomiku, potom by veľkosť utajenej pridanej hodnoty predstavovala nie 13,5 %, ale 20 %. Hľadiska uplatnenej metódy odhadu sama poznamenáva, že metóda bilancie pracovných síl musí byť sprevádzaná i inými vhodnými metódami, ktoré spolu s metódou bilancie pracovných síl ako dominantnej metódy, by sa stali budúcou všeobecnou metódou merania tieňovej ekonomiky.

Druhá etapa zobrazenia nezaznamenananej ekonomiky v národných účtoch sa uskutočnil za rok 1994 odhadom neformálnej ekonomiky.

Objekt odhadu : utajená pridaná hodnota skrytých ekonomických aktivít podnikateľov – fyzických osôb nezapísaných v Obchodnom registri, príjmy z ekonomických aktivít fuškárov (fyzických osôb neevidovaných v žiadnych registroch).

Metóda odhadu: metóda bilancie pracovných síl uplatnená prostredníctvom merania množstva utajenej práce prostredníctvom produktivity práce. Odhad sa dopĺňa o predpokladaný rozsah príjmov podnikateľov – fyzických osôb. Utajené príjmy fyzických osôb neevidovaných v registroch – fuškárov sa mapovali prostredníctvom výdavkov domácností na nákupy produktov fuškárov, nákupov služieb bez potvrdenky, nákupov tovarov bez potvrdenky, výdavkov na prenájom bez potvrdenky a výdavkov na sprepitné a dary. Údaje o týchto výdavkoch domácností boli získané metódou štatistického prieskumu obyvateľstva. Domáca produkcia pre vlastnú spotrebu sa neodhadovala. Aktivity tieňových subjektov sa z hľadiska oboch uplatňovaných metód často prekrývali.

Záver z vykonaného odhadu:

- uplatnenie metódy bilancie pracovných síl umožnilo súčasne odhadnúť i príjmy neregistrovaných fyzických osôb z poskytovania ekonomických aktivít pre obyvateľstvo bez vystavenia faktúry alebo potvrdenky (dokladu o nákupe). Takisto i pri uplatnení metódy prieskumu obyvateľstva sa odhadli nielen príjmy za fuškárčenie, ale i príjmy registrovaných podnikateľov z fuškárčenia. Prieskum obyvateľstva ukázal, že asi polovica utajených príjmov podnikateľov zistených z výdavkov obyvateľstva na nákup v neformálnom sektore sa súčasne odhadla i pri uplatnení metódy bilancie pracovných síl.

- Z uplatnenia oboch metód vyplynulo , že rozsah skrytej ekonomiky v neformálnom sektore v roku 1994 predstavoval asi 25 mld.Sk, čo je asi 6,4 % z celkovej pridanej hodnoty za ekonomiku. Z hľadiska odvetvovej štruktúry celkového rozsahu skrytej ekonomiky v neformálnom sektore bol stav nasledovný:

Tabuľka 7

Podiel odvetví na celkovom rozsahu skrytej ekonomiky v neformálnom sektore za rok 1994

Odvetvie	Obchod	Stavebníctvo	Ostatný priemysel	Služby	Poľnohospodárstvo	Doprava
Spolu						
Podiel v %	31	22	21	17	5	4
100						

Zdroj : spracované podľa :OLEXA, Milan - HAJNOVIČOVÁ, V. Skrytá ekonomika a neformálny sektor. In Slovenská štatistika a demografia. - Bratislava : Štatistický úrad SR, 1997. ISSN 1210-1095, 1997, roč. 7, č. 1, s. 4-1

Tretia etapa zobrazenia nezaznamenananej ekonomiky v systéme národných účtov súvisí s rokmi 1995-1999, kedy sa po prvý krát skúmal odhad za celú oblasť nezaznamenananej ekonomiky , to znamená za oblasť skrytej ekonomiky vo formálnom sektore, skrytej ekonomiky v neformálnom sektore a za oblasť nelegálnej ekonomiky.

Objekt odhadu: Vybrané komponenty skrytej ekonomiky v národnom hospodárstve. Odhadujú sa vybrané komponenty nelegálnej ekonomiky (predaj nelegálnych drog, odhad výdavkov obyvateľstva na nákup drog, odhad obchodného rozpätia na nákup drog, prostitúcia, pašovanie a krádež tovaru tovaru ,nelegálna výroba alkoholu) . V rámci skrytej ekonomiky v neformálnom sektore sa mapovali i aktivity, ktoré svojou povahou sú zaraďované do redistribučných aktivít nevytvárajúcich novú produkciu (úplatkárstvo, sprepitné, všimné a dary.)

Metóda odhadu: Uplatnený prístup bilancie pracovných síl doplnený o prieskum obyvateľstva pri zisťovaní údajov o redistribučných aktivitách. Pri zisťovaní odhadu skrytej ekonomiky vo formálnom sektore boli využité údaje z daňových priznaní FO, aj za neformálny sektor. Pri mapovaní odhadu nelegálnej ekonomiky boli využité údaje prieskumu verejnej mienky, policajného zboru, colného riaditeľstva, protidrogového centra a iné zdroje.

Záver z odhadu:

- Odhad skrytej ekonomiky vo formálnom sektore zaznamenal v porovnaní s rokom 1993 (7,8%) klesajúcu tendenciu a v roku 1996 dosiahol hodnotu 5,8 % z pridanej hodnoty v ekonomike. Za sledované obdobie 1994-1997 dochádza k poklesu odhadov skrytej ekonomiky zo štatistických dôvodov vo formálnom sektore (v dôsledku zmeny štatistického sledovania za malé podniky) zo 4,9 % na 1,3 % z pridanej hodnoty v ekonomike.
- Odhad skrytej ekonomiky v neformálnom sektore zaznamenal rastúcu tendenciu, keď oproti roku 1993 (17,3 mld.sk) dosiahol výšku v roku 1996 32,4 mld., čo predstavuje 6,2 % z pridanej hodnoty ekonomiky.
- V sledovanom období 1995-1997 zaznamenal odhad skrytej ekonomiky vo formálnom sektore z ekonomických dôvodov spolu s odhadom za skrytú ekonomiku v neformálnom sektore stabilný podiel na pridanej hodnote (9,9 % až 9.6 % z pridanej hodnoty v ekonomike) .
- Odhad skrytej ekonomiky za formálny a neformálny sektor v roku 1997 predstavoval 62mld.sk.
- Nelegálna ekonomika vykázala za sledované obdobie 1996-1998 v nákupe drog 3-5 mld. Sk, v obchodnom rozpätí z predaja drog 2-4 mld. k, v dovoze drog 0,7-1,0 mld. Sk, v príjmoch z prostitúcie asi 1,3 mld. sk, v pašovaní tovaru za rok 1997 7-10 mld. k, v utajených daniach z nelegálnej výroby alkoholu za rok 1996 1,4 – 1,6 mld. Sk. Odhad pridanej hodnoty za vybrané nelegálne aktivity

predstavovali v roku 1997 resp.1998 1,7% , čo v absolútnom vyjadrení predstavuje 10-10,5 mld. sk. Predpokladá sa , že podiel nelegálnej ekonomiky na meranie HDP bude oveľa vyšší.

- Celkový odhad skrytej ekonomiky v národnom hospodárstve za sledované komponenty za roky 1997-1998 predstavoval asi 70-80 mld. sk. (15)

Štvrtá etapa mapovania odhadov skrytej ekonomiky z pohľadu národných účtov súvisí s obdobím rokov 2000 až 2007, v niektorých prípadoch 2008 až 2009.

Objekt odhadu :uskutočnil sa súvislý výskum skrytej ekonomiky v neformálnom sektore za roky 2000- 2007 a odhady niektorých komponentov nezaznamenananej ekonomiky ako odhad produkcie a medzispotreby skupiny podnikateľov nezapísaných v obchodnom registri, odhad produkcie v malých podnikoch, odhad množstva pašovaného tovaru, odhad poľnohospodárskej produkcie vyrobenej v domácnostiach vo vlastnej réžii a odhad stavebnej produkcie vyrobenej vo vlastnej réžii.

Metóda odhadu : V tejto etape sa uskutočnil súvislý prieskum verejnej mienky za účelom odhadu vybraných komponentov skrytej ekonomiky neformálneho sektoru, ktorý sa v roku 2008 pre nedostatok finančných prostriedkov prestal používať. Základnou metódou však zostáva metóda bilancovania pracovných síl. Obe metódy sú dopĺňané využitím údajov z integrovaného evidenčného systému (daňové a účtovné informácie, colné zdroje a pod.)

Záverly:

N5 – N6 : Odhad produkcie a medzispotreby za skupinu podnikateľov nezapísaných do obchodného registra . Ako zdroje údajov boli využité podané daňové priznania s povinnými účtovnými prílohami od podnikateľov fyzických osôb nezapísaných v obchodnom registri, údaje štatistického registra organizácií a výberové zisťovanie pracovných síl v domácnostiach.

V tabuľke č.8 sú uvedené celkové odhady pridanej hodnoty za sledovanú skupinu v členení na prevádzkový prebytok a hrubé mzdy. Dovočty za registrovaných ale nezistených podnikateľov boli vykázané vo výške priemerných údajov obsiahnutých v daňových priznaniach so zaradením do N5. Odhady za podhodnotenia prevádzkového prebytku a všetky dovočty za mzdové náklady neregistrovaných zamestnancov sú priradené k N6.

N6 : Odhad nezaznamenananej ekonomiky v malých podnikoch. Pri tomto odhade sa vychádza z toho, že v sektore nefinančných korporácií S.11 sa predpokladá, že určitá hodnota nezaznamenananej ekonomiky sa môže vyskytovať nielen u malých podnikov, ale i u veľkých podnikov s počtom zamestnancov 20 a viac. Ak nie sú k dispozícii iné údaje napr. údaje z auditu výsledkov hospodárenia avizujúce skresľovanie hospodárskych výsledkov, potom sa odporúča odhadovať podhodnotenie min. vo výške 1 % z vykazovanej pridanej hodnoty, čo v roku 2008 predstavovalo sumu cca 6,7 mld. Sk

Tabuľka 8

Celkové odhady pridanej hodnoty v rokoch 2004 – 2008, mil.Sk

Rok	Dovočty Pridanej hodnoty spolu	N5 pridaná hodnota nezistená		N 6 podhodnotenie pridanej hodnoty	
		dovočet	podhodnotenie	dovočet	
		prevádzkového prebytku	prevádzkového prebytku	mzdových nákladov	
2008	176 415	23 675	116 839	35 901	
2007	169 216	22 077	112 278	34861	
2006	159 720	19 485	106 860	33 374	

2005	120 607	8 728	84 017	27 863
2004	99 653	9 321	63 129	27 204

Zdroj: : HAJNOVIČOVÁ, V-KANJAKOVÁ, Ľ: Metodika odhadu vybraných komponentov nezaznamenatej ekonomiky v SR, Inštitút informatiky a štatistiky, Evidenčné číslo: A14 - 3462/2010, Bratislava 2010, str.1

N3 a N6 : Odhad produkcie v neformálnom sektore. Tabuľka č. 9, ktorá bola zostavená z dvoch citovaných zdrojov obsahuje odhad nezaznamenatej ekonomiky v neformálnom sektore v úctyhodnom časovom rade (okrem roku 1999, kedy sa nerealizoval) 1996 až 2009 prostredníctvom odhadov údajov o celkových ročných výdavkoch domácností bez obdržania potvrdenky resp. príjmového pokladničného dokladu ev. dokladu z elektronickej registračnej pokladnice. V rokoch 2008 až 2009 sa nerealizoval prieskum korupcie a preto uvedené údaje absentujú. V roku 2007 ako posledného roku sledovaného obdobia predstavovala nezaznamenaná ekonomika v neformálnom sektore rekordných 36.81 mld. Sk. Najväčší podiel na dosiahnutí rekordnej výšky mali nezdanené služby stavebných remeselníkov a ostatných živnostenských remeselníkov. Rastúcu tendenciu zaznamenávajú nezdanené príjmy z podnájmu nehnuteľností.

N2: Odhad množstva pašovaného tovaru. Tento odhad v rámci mapovania nezaznamenatej ekonomiky sa objavuje v krátkej histórii výskumu po prvý krát. Pri vyčíslňovaní odhadu boli využité údaje prieskumu verejnej mienky o nákupoch tovaru bez potvrdenky a colných štatistik pri využití predpokladov, že 90% z nákupov tovarov predávaných na trhoch pochádza zo zahraničia, 30% poľnohospodárskych produktov pochádza zo zahraničia, rozsah obchodného rozpätia sa odhaduje a zistené množstvo pašovaného tovaru predávaného na trhoch zistený z prieskumov predstavuje asi 50% z predpokladaného celkového objemu pašovaného tovaru (50% sa predá mimo trhov, napr. v reštauráciach, v malých predajniach, stánkoch apod.) . V roku 2009 predstavoval nelegálny dovoz ca 7 mld. Sk. Tento údaj potvrdzuje i údaj o množstve odhaleného pašovaného tovaru, kde sa predpokladá 30% úspešnosť zásahu colníkov a táto hodnota predstavuje cca 6,3 mld. Sk. Medzi najfrekvencovanejšie pašované tovary v roku 2008 patrili stroje, nákladné vozidlá, tabakové výrobky, lieh a liehoviny, minerálne oleje , spotrebná elektronika. Celková výška pašovaného tovaru predstavovala v roku 2008 3.1 mld. Sk.

N3 :Odhad poľnohospodárskej produkcie vyrobenej v domácnostiach vo vlastnej réžii. Pri tomto odhade boli zohľadnené dva sektory- súkromne hospodáriaci roľníci a ostatní chovatelia vrátane bezzemkov a záhumienkári a osobní vlastníci členovia poľnohospodárskych družstiev. Údaje za záhradkárov sú obsiahnuté už v oboch sektoroch. Prieskum ukázal, že za roky 2007 až 2009 sa ročný odhad poľnohospodárskej produkcie vyrobenej v domácnostiach vo vlastnej réžii pohyboval vo výške v priemere 13,4 mld. Sk.

N 3 :Odhad stavebnej produkcie domácností vyrobenej vo vlastnej réžii. Odhad sa opieral o stavbu rodinných domov, stavbu chatiek, víkendových domov, garáží a ostaných budov a o rekonštrukciu uvedených stavieb. Boli využité údaje zo stavebných úradov, realitných kancelárií a rôzne prehľady dotknutých subjektov interného charakteru. Stavebná produkcia vo vlastnej réžii v odhade predstavuje za roky 2007 až 2009 v priemere 20 mld. Sk.

Tabuľka 9

Celkové ročné odhady výdavkov domácností bez obdržania potvrdenky v mld. Sk

komponent	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
služby stavebných														
remeselníkov (1)		5,44	6,54	-	4,81	5,92	6,50	5,72	8,44	7,82	8,79	10,67	11,79	13,44
11,99														
služby ostatných														
remeselníkov	-	5,51	6,79	-	5,73	6,54	5,60	5,52	8,08	6,07	6,88	7,48	8,17	8,75

nákup ovocia ,zeleniny														
a kvetov na trhoviskách	-	3,29	4,59	-	4,06	3,86	3,93	5,53	3,78	3,93	3,79	4,55	4,59	4,08
nepoľnohospodárske tovary														
nakúpené na burzách a trhoch	-	4,96	5,51	-	5,02	5,06	4,48	5,85	3,95	3,25	3,21	3,28	3,58	3,38
podnájom	-	0,95	1,23	-	1,38	1,49	1,58	2,47	3,44	3,19	3,03	3,65	4,51	4,55
za prenájom garáží														
od súkromníkov	-	0,29	0,37	-	0,27	0,32	0,11	0,55	0,67	0,64	0,33	0,50	0,60	0,55
prepitné v hoteloch,														
kaderníctvach a pod.	-	0,9	0,87	-	0,98	0,96	0,95	1,02	1,09	1,19	1,35	1,24	1,42	1,28
úplatky v zdravotníctve, školstve,														
súdoch ,polícii, prokuratúre	-	2,40	2,75	-	3,40	2,81	2,63	3,57	3,45	2,68	2,50	2,23	-	-
úplatky pri zháňaní zamestnania														
úveroch, privatizácii, štát.org.	-	1,59	2,52	-	2,20	1,87	2,43	2,33	2,86	2,77	2,44	2,09	-	-
spolu	-	26,43	24,63	-	28,96	29,41	27,43	35,28	35,14	32,51	34,20	36,81	-	-

(1) Platby za služby stavebných remeselníkov boli zisťované vždy za predchádzajúci rok.

Miesta označené pomlčkou znamenajú, že sa prieskum nerealizoval.

Zdroj: údaje za rok 1996 – 2007- Skrytá ekonomika v neformálnom sektore. Interný materiál odboru Ústavu pre výskum verejnej mienky Štatistického úradu SR č.840-0085/2007 (i za roky 2002-2006) , Bratislava 2007, str.45, údaje za rok 2008-2009 zdroj: HAJNOVIČOVÁ, V-KANJAKOVÁ,E: Metodika odhadu vybraných komponentov nezaznamenananej ekonomiky v SR, Inštitút informatiky a štatistiky, Evidenčné číslo:A14 - 3462/2010, Bratislava 2010, str.25-40

Závery vyplývajúce z príspevku:

1. Ak sa ku klasickému definičnému kritériu tieňovej ekonomiky priradí jej schopnosť zobraziť sa v národných účtoch, potom hovoríme o integrovanom evidenčnom systéme ako kritériu tieňovej ekonomiky. Predpokladom zobrazovacej schopnosti nezaznamenananej (tieňovej) ekonomiky je jej meranie (odhad) .

2. Aj napriek určitým, najmä vyššie uvedeným pokrokom v meraní nezaznamenananej ekonomiky, je nevyhnutné konštatovať, že výskum je v počiatkových fázach, nakoľko rozsah skúmaných komponentov je úzky a pre dosiahnutie medzinárodného porovnania nedostačujúci. Obmedzenie výskumu merania prostredníctvom prieskumu verejnej mienky , ba až jeho zastavenie v roku 2008 , je negatívnym javom v procese výskumu tieňovej ekonomiky.

3. V rámci aktuálnej revízie ročných národných účtov prebiehajúcej v dôsledku zavedenia novej klasifikácie odvetvových činností SK NACE Rev.2 a revízie európskeho systému národných účtov z ESA 95 na ESA 2010 sa predpokladá i revízia úprav na dosiahnutie úplnosti N1 –N7. Bol by vhodné, keby sa rozsah úprav rozšíril o ďalšie nelegálne aktivity. K drogám, prostitúcii a pašovaniu tovaru by sa mali kvantifikovať i :

- z hľadiska výrobov a služieb: obchod s ľuďmi a s ľudskými orgánmi, nelegálne zamestnávanie, falšovanie účtovníctva a výkazníctva, nelegálny vývoz zbraní a zbraňových systémov, poškodzovanie spotrebiteľa , autorské a priemyselné práva a ďalšie

-z hľadiska redistribučných aktivít: korupcia, pranie špinavých peňazí, sprenevera, zavinený úpadok, majetkové podvody a pod.

4. Štatistická prax odhaduje komponenty nezaznamenanej ekonomiky len ako súčasť odhadov národných účtov predovšetkým účtu HDP a k zverejneniu autonómnych údajov o príslušných komponentoch nezaznamenanej ekonomiky zaujíma inertný postoj, ktorý treba zmeniť v prospech verejnej informovanosti, nakoľko daňový poplatník platiaci dane i za tieňové subjekty má právo poznať za koho dane platí.

5. Budúcnosť merania nezaznamenanej ekonomiky (16) bude charakteristická preferenciou priamych metód na úkor nepriamych metód, najmä na úkor takých, ktoré obsahujú modelový prístup. Slovensko je stále transformujúcou sa krajinou a z toho vyplýva i potreba uplatňovania predovšetkým priamych metód odhadu tieňových aktivít.

Poznámky:

(1) **Kybalion**, celým názvom **Kybalion, štúdia o hermetickej filozofii starého Egypta a Grécka** ([ang.](#) The Kybalion: A Study of The Hermetic Philosophy of Ancient Egypt and Greece), je hermetický traktát, ktorý o sebe tvrdí, že je zhrnutím učenia **Herma Trismegista**. Kybalion formuluje sedem axiém **hermetizmu**. „Sedem je zákonov pravdy. Ten, kto ich pozná, vlastní magický kľúč, pod dotykom ktorého sa všetky brány chrámov rozletia dokorán“:

(2) FASSMANN, Martin: Stínová ekonomika a práce na černo, Praha, Briggs & Co, 2007, ISBN 978-80-86846-21-7 str.7-29

(3) Zdroje a metódy zostavenia národných účtov (GNI INVENTORY-SK, ŠÚ SR, Bratislava, 2006, str. 256.

(4) za viaceré práce uvádzame vzorovo: SCHNEIDER, Fridrich : Estimating the size of Danish shadow economy using the currency demand approach and attempt, The Scandinavian & Journal of Economics, 88/4

(5) FASSMANN, Martin : detto

(6) Smernica Rady 89/130/EHS, Euroatom z 13. februára 1989 o zosúladení zostavovania hrubého národného produktu v trhových cenách.

(7) Rozhodnutie Komisie z 22. februára 1994 o opatreniach na vykonávanie smernice Rady 89/130/EHS, Euratom o zosúladení zostavovania hrubého národného produktu v trhových cenách (94/168/ES, Euratom

(8) Európsky systém národných a regionálnych účtov (ESA 1995 je systém, ktorý je plne konzistentný s revidovanou, celosvetovo rozšírenou metodikou národných účtov - Systém národných účtov SNÚ 1993)

(9) táto metóda bola široko uplatnená napr. : Skrytá ekonomika v neformálnom sektore. Interný materiál odboru Ústavu pre výskum verejnej mienky Štatistického úradu SR č.840-0085/2007 (i za roky 2002-2006), Bratislava 2007 a ďalej citovaných prácach HAJNOVIČOVÁ, V, OLEXA, M, ale i : OKÁLIOVÁ, Darina. Skrytá ekonomika podľa prieskumov verejnej mienky narastá. In Hospodárske noviny : denník o ekonomike a politike. - Bratislava : Ecopress, 2001. ISSN 1335-4701, 20. decembra 2001, roč. 9, č. 246, s. 6.

(10) napr. ORVISKÁ, Marta: Alternatívny model merania veľkosti daňových únikov a tieňovej ekonomiky, In. Forum statisticum Slovacum, Bratislava, Slovenská štatistická a demografická spoločnosť, 1/2005, www.ssd.sk

(11) uvádzaní autori ako i prehľad metód merania uvedné podľa: FASSMANN, Martin: Stínová ekonomika a práce na černo, Praha, Briggs & Co, 2007, ISBN 978-80-86846-21-7. Porovnaj s autormi, ktorí spochybňujú úspešné uplatnenie makroekonomických metód merania, napr.: HANOUSEK, Jan - PALDA, Filip. Předem odsouzeno k neúspěchu: měření šedé ekonomiky tranzitivních zemí pomocí makroekonomických metod. In Politická ekonomie : teorie, modelování, aplikace. - Praha : Vysoká škola ekonomická, 2006. ISSN 0032-3233, 2006, roč. 54, č. 2, s. 190-203. Dostupné na internete: alebo kriticky vyhodnocujú metódy merania z hľadiska ich vhodnosti, napr.: ZÍDKOVÁ, Hana. Diskuse k metodám odhadů stínové

ekonomiky. In Acta oeconomica Pragensia : vědecký časopis Vysoké školy ekonomické v Praze. - Praha : Vysoká škola ekonomická, 2012. ISSN 0572-3043, 2012, roč. 20, č. 6, s. 3-17. Dostupné na internete: <a href="http://www.vse.cz/aop/abstrakt.php3?IDcl=384" http://www.vse.cz/aop/abstrakt.php3?IDcl=384

(12) Metodické postupy zobrazenia nezaznamenanej ekonomiky v systéme národných účtov podľa Smerníc EÚrozpracovali V Českej republike najmä: ONDRUŠ, Vítězslav. *Zachycení skryté ekonomiky v národních účtech kandidátských zemí*. In Statistika : ekonomicko-statistický časopis. - Praha : Český statistický úřad, 2001. ISSN 0322-788X, 2001, roč. 38, č. 6, s. 252., ONDRUŠ, Vítězslav: *Stínová ekonomika a národní účty ČR*. In Statistika : ekonomicko-statistický časopis. - Praha : Český statistický úřad, 1999. ISSN 0322-788X, 1999, roč. 36, č. 3, s. 122. JÍLEK, Jaroslav. *Zobrazení skryté ekonomiky - jeden z klíčů ke kvalitě hospodářských i sociálních statistik*. In Statistika : ekonomicko-statistický časopis. ISSN 0322-788X, 1999, roč. 36, č. 3, s. 105-117. V Slovenskej republike OLEXA, Milan, HAJNOVIČOVÁ, Viera, ktorí sú priekopníkmi merania tieňovej ekonomiky v období po roku 1990. (viď. práce uvádzané v použitej literatúre) . Dianie vo veci sleduje i : KARABÍNOŠ, Stanislav. *Nepozorovaná ekonomika z pohľadu systému národných účtov*. In *Hospodárska politika SR po vstupe do HMÚ : recenzovaný zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie : výzvy k obnove stability a ekonomického rastu EÚ a SR : Bratislava 30. september 2010 [elektronický zdroj]*. - Bratislava : Katedra hospodárskej politiky NHF EU, 2010. ISBN 978-80-225-3067-5, [S. 1-6].

(13) spracované podľa Zdroje a metódy zostavenia národných účtov (GNI INVENTORY-SK, ŠÚ SR, Bratislava , 2006, str.256.-264

(14) Na čele výskumov stáli Viera Hajnovičová a Milan Olexa, ich závery v tomto článku boli spracované podľa ich publikácií , ktoré sú uvedené v použitej literatúre. V roku 2008 sa ich výskum zastavil pre nedostatok rozpočtových prostriedkov.

(15) Zdroj: OLEXA, Milan - HAJNOVIČOVÁ, Viera. *Analýza vývoja skrytej ekonomiky na Slovensku*. In *Hospodárske noviny : denník o ekonomike a politike*. ISSN 1335-4701, 19. marca 1999, roč. 7, č. 54. ,OLEXA, Milan - HAJNOVIČOVÁ, Viera. *Skrytá ekonomika*. In *Slovenská štatistika a demografia*. ISSN 1210-1095, 1998, roč. 8, č. 3, s. 4-18. , HAJNOVIČOVÁ, Viera - OLEXA, Milan. *Vývoj niektorých komponentov skrytej ekonomiky v Slovenskej republike*. In *Hospodárske noviny : denník o ekonomike a politike*. - Bratislava : Ecopress, 2000. ISSN 1335-4701, 28. apríla - 1. mája 2000, roč. 8, č. 82, s. 11.

(16) „Vzhľadom na veľmi veľké peňažné sumy v príspevkovom a dávkovom systéme v EÚ je nutné, aby sa systém merania uplatňoval zhodne v každom členskom štáte. Za týchto okolností je dôležité, aby sa prijal opatrný prístup k odhadom, ktoré nemôžu byť priamo pozorované na trhu a vyvarovať sa použitia postupov na základe modelov na odhad hodnôt v národných účtoch. „Návrh NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY o Európskom systéme národných a regionálnych účtov v Európskej únii v Bruseli 20.12.2010 KOM (2010) 774 v konečnom znení Príloha A/Kapitola 01 PRÍLOHA A

Použitá literatúra:

FASSMANN, M. 2007. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha: Briggs&Co, 2007. 358 s. ISBN 978-80-86846-21-7.

HAJNOVIČOVÁ, V. - OLEXA, M. *Vývoj niektorých komponentov skrytej ekonomiky v Slovenskej republike*. In *Hospodárske noviny : denník o ekonomike a politike*. Roč. 8, č. 82, 2000. s. 11 ISSN 1335-4701.

HAJNOVIČOVÁ, V. *Odhad rozsahu skrytej ekonomiky v Slovenskej republike*. In *Ekonomický časopis. Journal of economics* . roč. 44, č. 1, s. 3-16. ISSN 0013-3035.

HAJNOVIČOVÁ, V. 1998. *Skrytá ekonomika vo formálnom, neformálnom sektore a nelegálne aktivity v rokoch 1996-1998*. Bratislava : INFOSTAT, 1998. 25 s. Aktá

HAJNOVIČOVÁ, V. 1993. *Experimentálny odhad niektorých komponentov skrytej ekonomiky SR za rok 1993*. Bratislava : INFOSTAT, 1995. 35 s. Aktá.

- HAJNOVIČOVÁ, V. 1995. Návrh metód jednotlivých komponentov skrytej ekonomiky Slovenska, 1995, Bratislava, INFOSTAT, Edícia: Aktá
- HAJNOVIČOVÁ, V. 1995. Prístupy k meraniu skrytej ekonomiky (vecná štúdia), 1995, Bratislava, INFOSTAT, Edícia: Aktá
- HANOUSEK, J. - PALDA, F. 2006. Předem odsouzeno k neúspěchu: měření šedé ekonomiky tranzitivních zemí pomocí makroekonomických metod. In *Politická ekonomie : teorie, modelování, aplikace*. Roč. 54, č. 2, 2006. s. 190-203. ISSN 0032-3233.
- JÍLEK, J. 1999. Zobrazení skryté ekonomiky - jeden z klíčů ke kvalitě hospodářských i sociálních statistik. In *Statistika*. 1999, roč. 36, č. 3, s. 105-117. ISSN 0322-788X.
- KARABÍNOŠ, S. 2010. Nepozorovaná ekonomika z pohľadu systému národných účtov. In *Hospodárska politika SR po vstupe do HMÚ* : recenzovaný zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie : výzvy k obnove stability a ekonomického rastu EÚ a SR : Bratislava 30. september 2010 [online]. Bratislava : Katedra hospodárskej politiky NHF EU, 2010. ISBN 978-80-225-3067-5, s. 1-6.
- OKÁLIOVÁ, D. 2001. Skrytá ekonomika podľa prieskumov verejnej mienky narastá. In *Hospodárske noviny : denník o ekonomike a politike*. - Bratislava : Ecopress, 2001, 20. decembra 2001, roč. 9, č. 246, s. 6. ISSN 1335-4701.
- OLEXA, M. - HAJNOVIČOVÁ, V. 1999. Analýza vývoja skrytej ekonomiky na Slovensku. In *Hospodárske noviny* ., 19. marca 1999, roč. 7, č. 54. ISSN 1335-4701.
- OLEXA, M. - HAJNOVIČOVÁ, V. 1998. Skrytá ekonomika. In *Slovenská štatistika a demografia*. 1998, roč. 8, č. 3, s. 4-18. ISSN 1210-1095.
- OLEXA, M. – HAJNOVIČOVÁ, V. Prístupy k meraniu skrytej ekonomiky, SLOVENSKÁ STATISTIKA A DEMOGRAFIA č. 4/199
- OLEXA, M. - HAJNOVIČOVÁ, V. 1997. Skrytá ekonomika a neformálny sektor. In *Slovenská štatistika a demografia*. 1997, roč. 7, č. 1, s. 4-18. ISSN 1210-1095.
- ONDRUŠ, V. 1999. Stínová ekonomika a národní účty ČR. In *Statistika* . 1999, 1999, roč. 36, č. 3, s. 122, ISSN 0322-788X.
- ONDRUŠ, V. 2001. Zachycení skryté ekonomiky v národních účtech kandidátských zemí. In *Statistika*. 2001, roč. 38, č. 6, s. 252. ISSN 0322-788X.
- ONDRUŠ, V. 2001. Zachycení skryté ekonomiky v národních účtech kandidátských zemí. In *Statistika*. 2001, roč. 38, č. 6, s. 252. ISSN 0322-788X.
- ORVISKÁ, M. 2005. Alternatívny model merania veľkosti daňových únikov a tieňovej ekonomiky. [online]. In *Forum statisticum Slovaca*, Bratislava, Slovenská štatistická a demografická spoločnosť, 1/2005, dostupné na: www.ssds.sk [cit. 2013-01-31].
- SAMUELSON, P. - NORDHAUS, W. D. 2010. *Ekonomie*, 18.vyd.. Praha: Svoboda. 2010 775 s. ISBN 978-80-205-0590-3.
- VINTROVÁ, R. 2010. Co nezachycuje statistika v ekonomickém růstu. [online]. In *Statistika*, 1994, roč. 31, č. 12, s. 477-488. Co nezachycuje HDP: Alternativní charakteristiky reálné konvergence nových členských zemí EU. In Žák, M.: CES VŠEM o aktuálních ekonomických problémech. Praha: Linde 2010, 341 s. ISBN 978-80-7201-841-3. Dostupné na: <http://www.vsem.cz/ces-vsem-ing-ruzena-vintrova-drsc.html> [cit. 2013-01-31].
- ZÍDKOVÁ, H. 2012. Diskuse k metodám odhadů stínové ekonomiky. In *Acta oeconomica Pragensia* . [online]. 2012, roč. 20, č. 6, s. 3-17. ISSN 0572-3043 Dostupné na internete: a

href="http://www.vse.cz/aop/abstrakt.php3?IDcl=384"http://www.vse.cz/aop/abstrakt.php3?IDcl=384/a [cit. 2013-01-31].

Kontakt.

Ing. Daniel Vilhelm, CSc
Vydavateľský dom ELITA spol. s r.o.
Trenčianska 56/F
821 09 Bratislava
daniel.vilhelm@gmail.com